

Het christendom als schizofrene anomalie.

Hoe het christendom in Europa met de Eerste Wereldoorlog voorgoed zijn geloofwaardigheid verloor.

Europa is van God los.

De christelijke geest zweeft in verwarde toestand rond, zonder richting, en vervliegt – burgers hebben nauwelijks nog boodschap aan de normen en waarden van het christendom en volgens sommigen lijdt de Europese cultuur daaronder. Uit de verruwing van de samenleving zou blijken dat bij een toenemend aantal mensen een christelijk referentiekader ontbreekt¹. Hedendaagse cultuurpessimisten als Theodore Dalrymple² en Roger Scruton³, die een christelijke norm als nederigheid koesteren, vrezen voor maatschappelijke desintegratie. Cultuurchristenen, die zelf ongelovig zijn, vinden dat het christendom behouden moet blijven omdat het gedrag van mensen er gunstig door wordt beïnvloed⁴. Overigens zijn andere denkers hen hierin voorgegaan: Voltaire⁵ liet zich in vergelijkbare bewoordingen over het christendom uit, evenals de filosofen Kant (1724-1804) en Schopenhauer (1788-1860).

Wat verstaan we eigenlijk onder Europese cultuur en hoe kon die van God los komen?

Volgens de klassieke definitie staat cultuur voor een bepaald niveau van kennis, opvoeding en scholing. Daarnaast gaat cultuur over de manier waarop mensen elkaar bejegenen, bijvoorbeeld respectvol of juist respectloos. Dit laatste sluit meer aan op de moderne, antropologische visie van Hofstede⁶, die cultuur beschouwt als een 'gemeenschappelijk programma van de geest' waardoor groepen zich van elkaar onderscheiden.

De status van de klassieke Europese cultuur blijkt uit de technologische en wetenschappelijke verdiensten van Europa en uit de magistrale kunst die het heeft voortgebracht. Wat betreft een 'gemeenschappelijk programma van de geest', daartoe kunnen de kernwaarden van de Europese cultuur worden gerekend – het gaat onder meer om gelijkwaardigheid, vrijheid en verdraagzaamheid⁷ die staan voor een beschaafde onderlinge omgang. Deze kernwaarden maken deel uit van de mondiale agenda voor een humane(re) samenleving – Europa is één van de opstellers van die agenda⁸.

Zo bezien heeft Europa genoeg redenen om zich op haar cultuur voor te staan. Dat is echter niet altijd zo geweest. De Europese cultuur heeft in de loop van de tijd namelijk verschillende gezichten gekend, ze is zelfs een aantal keren opnieuw 'uitgevonden'.

Nadenken over de geschiedenis van de Europese cultuur wordt bemoeilijkt doordat theorie en praktijk nogal eens uiteenlopen. Een cultuur is lang niet altijd wat ze beweert te zijn. Is zij zichzelf enige tijd ontrouw geweest, dan is na zo'n pijnlijke episode iedereen het erover eens dat zoiets 'nooit meer' mag gebeuren en worden er regelingen getroffen om herhaling te voorkomen. Dat was in Europa het geval na de Tweede Wereldoorlog en, enkele eeuwen eerder, toen de Verlichting op het christendom reageerde.

Niet eens zo lang geleden werd in Europa aan discriminatie van minderheden schouderophalend voorbij gegaan. Inmiddels zijn de grenzen van wat betamelijk wordt geacht genoegzaam bekend: discrimineren mag niet en dit verbod is in diverse wetten vastgelegd⁹. Europese staten hebben in hun grondwet artikelen opgenomen die op naleving van de mensenrechten toezien en deze

¹ Volgens de Eurobarometer geloofde in 2010 49% van de Europese burgers niet in God. Special Eurobarometer, biotechnology, page 204: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_341_en.pdf

² Theodore Dalrymple. What the New Atheists Don't See.

Zie: http://www.city-journal.org/html/17_4_oh_to_be.html

³ Roger Scruton. Is religion a force for good? The Independent (November 26, 2010).

⁴ Zie met name Alain de Botton: 'Religie voor atheïsten' (2011) en Simon Critchley: 'The Faith of the Faithless' (2012).

⁵ Voltaire (1694-1778) was één van de voornaamste Verlichtingsfilosofen.

⁶ Geert Hofstede. Culture's consequences; international differences in work-related values. Sage publications, Beverly Hills, London (1980).

⁷ Artikel I-2 van de Europese grondwet noemt als waarden van de Europese Unie: 'eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen.'

⁸ Het Handvest van de Verenigde Naties gewaagt van de waarde en waardigheid van de mens: http://www.europa-nu.nl/id/vh9lpcb93no0/handvest_van_de_verenigde_naties#p2

⁹ In Nederland zijn dat de Grondwet, het Strafrecht en het Burgerlijk recht, en het recht zoals neergelegd in internationale verdragen (Internationaal recht).

artikelen zijn in de onderscheiden nationale wetgevingen nader uitgewerkt. Daarbij is dankbaar gebruik gemaakt van de rechtspraak die zich op Europees vlak heeft ontwikkeld¹⁰.

Anno 2014 zijn gelijkwaardigheid, vrijheid en verdraagzaamheid kernwaarden van de Europese cultuur, maar hoe werd hiermee omgegaan in de tijd dat het christendom nog staatsgodsdienst was¹¹? Toen werden deze waarden door de godsdienst gedictieerd en waren ze alleen op gelovigen van toepassing – andersdenkenden vielen daar dus buiten en werden als 'heidene' gediscrimineerd of vervolgd. De Europese cultuur heeft dan ook een eeuwenlange evolutie doorgemaakt, met als uitkomst dat haar waarden tegenwoordig zonder uitzondering op iedereen van toepassing zijn.

In aanmerking moet worden genomen dat het christendom maar één van de pijlers van de Europese cultuur is. Tot de andere pijlers worden gerekend: het Romeinse erfgoed, de Renaissance¹², de Reformatie en de Verlichting. Hoe hebben deze pijlers zich tot elkaar en tot het christendom verhouden en wat heeft dat met de Europese cultuur gedaan?

Het christendom en Europa: van ontplooien naar ontworstelen

Het christendom is een godsdienst die voorziet in leefregels (normen en waarden) en in de behoefte het onverklaarbare te duiden door het bestaan van een almachtige God aan te nemen. Christenen zijn volgelingen van Jezus Christus (0-33), van wie zij geloven dat hij Gods zoon is, en die een leer van naastenliefde¹³ en nederigheid verkondigde. Wie overeenkomstig die leer handelt kan, aldus het christendom, een gelukkig leven in het hiernamaals tegemoet zien. Deze intrigerende belofte en het feit dat iedereen voor het christendom gelijkwaardig was, leverde de nieuwe godsdienst veel sympathie op. Er waren echter nog andere redenen waarom het christendom succesvol was.

Het christendom heeft in Europa een twee millennia lange weg gevolgd. Langs deze weg staan borden opgesteld die, met tussenpozen van eeuwen, steeds een bepaald tijdsgewricht markeren. Op elk bord staat in één woord te lezen hoe het christendom zich in dat tijdsgewricht tot de Europese cultuur verhiel: van 'ontplooien' naar 'ontwikkelen', naar 'ontsporen' en 'ontvoogden' en, ten slotte, 'ontworstelen'. Wat zeggen deze op een levendige dynamiek wijzende aanduidingen? We beschouwen ze in vogelvlucht¹⁴:

Ontplooien

Het christendom kon zich ontplooien dankzij brede steun onder de bevolking en doordat Theodosius I¹⁵, en later de Frankische koningen¹⁶, het tot staatsgodsdienst verhieven. Hierdoor bestreek de nieuwe godsdienst gaandeweg West- en Midden-Europa¹⁷. De tot dan bestaande Romeins-Germaanse beschaving werd door het Christendom overvleugeld: er ontstond een door de nieuwe godsdienst gedomineerde Europese cultuur.

Ontwikkelen

Het christendom leverde een bijdrage aan de ontwikkeling van de Europese cultuur doordat zijn normen en waarden een infrastructuur voor gedisciplineerd gedrag boden, met op termijn als maatschappelijke uitkomst: rust en stabiliteit, onderwijs en zorg, en beoefening van kunsten en wetenschappen¹⁸. En ook al waren de laatste twee cultuuruitingen tot in het tweede millennium

¹⁰ Onder auspiciën van de Raad van Europa (1949) werd in 1950 het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) gesloten en werd het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) geïnstalleerd. Het EHRM ziet toe op de naleving door de verdrag lidstaten van het Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

Zie: <http://www.rechtspraak.nl/organisatie/hoge-raad/overdehogeraad/pages/internationaal.aspx>

¹¹ Vanaf de Romeinse tijd (380) tot in de twintigste eeuw (met Spanje, tot 1978, als laatste) vigeerde het christendom in veel landen als staatsgodsdienst.

¹² Waartoe te rekenen het Renaissance-humanisme.

¹³ Over Jezus' lijfspreuk: 'Wat gij niet wilt dat u geschiedt doe dat ook een ander niet', zegt Kenan Malik dat deze in andere bewoordingen al deel uitmaakte van de Griekse en Joodse traditie – hij vindt daarom dat het Christendom bepaalde leefregels aan die tradities ontleend heeft. Zie: Kenan Malik, 'Rethinking the Idea of 'Christian Europe', Pandaemonium (August 12, 2011).

¹⁴ Tenzij anders vermeld is voor de historische feiten geput uit 'Geschiedenis van Europa' door Frédéric Delouche e.a., Hachette/Van In/Malmberg 1992.

¹⁵ Theodosius I (346-395) was de laatste Romeinse keizer die over het hele Romeinse Rijk heerste voordat dit in het West- en Oost-Romeinse Rijk uiteenviel.

¹⁶ De belangrijkste daarvan was Karel de Grote (742-814).

¹⁷ De verspreiding van het christendom in Oost-Europa verliep door veroveringen vanuit het Oost-Romeinse Rijk.

¹⁸ Sinds Karel de Grote hebben veel christenen zich voor onderwijs en zorg en voor de beoefening van kunsten en wetenschappen grote persoonlijke offers getroost – en doen dit nog (b.v. moeder Teresa, 1910-1997).

vooral religieus gericht, dan nog gaf de godsdienst een krachtige impuls aan de Europese cultuur – en dat zowel aan de cultuur in de klassieke zin (kennis, opvoeding en scholing) als in de antropologische zin (leefregels als uitdrukking van een 'gemeenschappelijk programma van de geest'). Deze grote verdiensten zijn echter ontsierd door ernstige tekortkomingen.

Ontsporen

Door deerniswekkend te ontsporen heeft het christendom een nogal negatief aanzien gekregen. Het uitroepen tot staatsgodsdienst en de bekeringsoorlogen en kruistochten¹⁹ gingen vaak met bruto geweld gepaard. Hetzelfde gold voor de Inquisitie²⁰, de godsdienstoorlogen²¹, het antisemitisme²² en het misbruik²³. Deze ontsporingen waren natuurlijk flagrant met het christendom in strijd, dat immers pretendeerde vrede en gerechtigheid te brengen. Als 'gemeenschappelijk programma van de geest' werd de Europese cultuur er dan ook ernstig door geblameerd. Niet lang daarna kreeg het christendom daarvoor de rekening gepresenteerd: via ontvoogden naar ontworstelen.

Ontvoogden

De Europese cultuur maakt zich van God los. Deze losmaking krijgt achtereenvolgens vorm tijdens de Renaissance (ca. 1300-1500), de Reformatie²⁴ en de Verlichting²⁵.

Hoe interfereerden deze bewegingen met de rol van het christendom in Europa?

De Renaissancemens zoekt het geluk op aarde en wil daar niet mee wachten tot in het hiernamaals. De studie naar de natuur wordt belangrijker, ook al blijven Bijbelse thema's kunsten en wetenschappen domineren. Tijdens de Renaissance hield het christendom weliswaar een vaste greep op de Europese cultuur, maar in een context die meer van God los was.

Volgens Rome wilde de Reformatie de kerk veel te ingrijpend hervormen – het dispuut hierover liep uit op een, door Inquisitie en godsdienstoorlogen getekende, huiveringwekkende ontvoogding. Waarlijk: Gods volk was zelf van Hem los. En ja: dit agressieve, onrechtvaardige en verdeelde christendom kon Europa alleen maar schade doen. De Verlichting plaatste het christendom daarom in de strafbank van de geschiedenis. Deze nieuwe filosofie was weliswaar aan het christendom schatplichtig, want mede daaruit voortgekomen, maar de deceptie over het maatschappelijk leed dat de godsdienst had veroorzaakt was zo groot dat het niet onbeantwoord kon blijven. De Verlichting verzette de bakens van God naar Rede en van een christelijk-repressieve samenleving naar een samenleving waarin gelijkwaardigheid, vrijheid en verdraagzaamheid voor iedereen zouden gelden. Daarvoor moesten de ideeën van de Verlichting nog wel eerst in praktijk worden gebracht.

Ontworstelen

Moraal, politiek en wetenschap werden – voor zover zij zich nog in de wurggreep van de goddelijke legitimatie bevonden – ontdaan van elementen die aan het christelijk gedachtegoed herinnerden. In het verlengde daarvan voltrok zich de scheiding tussen kerk en staat.

In een kort tijdsbestek hebben we daarnet dezelfde weg afgelegd waar het christendom en Europa eeuwen over hebben gedaan. We komen tot de volgende balans.

Het christendom is, dankzij zijn disciplinerend en emanciperend karakter, tot ver in het tweede millennium voor de klassieke Europese cultuur van onschatbare waarde geweest. Reformatie en Verlichting waren er de oorzaak van dat van een 'gemeenschappelijk programma van de geest' geen sprake meer was – door deze bewegingen werd de grondslag gelegd voor het moderne Humanisme en won het atheïsme terrein.

¹⁹ De Franken voerden agressieve bekerings-/veroveringsoorlogen tegen de Friezen en Saksen (ca. 600-804); van de kruistochten naar Palestina (ca. 1095-1274) wordt de legitimiteit tot vandaag betwist.

²⁰ Tijdens de Inquisitie (ca. 1380-1750), afgekondigd door de paus, werden ketteren en andersdenkenden soms meedogenloos vervolgd.

²¹ Volgens W. Cavanaugh (The Myth of Religious Violence. Oxford, 2009) waren van 1600 tot 1800 de godsdienstoorlogen lang niet altijd religieus gemotiveerd. Nochtans: een door christenen ontketende oorlog pleit het christendom niet vrij, dan alleen misschien als duidelijk is hoe het zich tegenover die oorlog verhiel.

²² De holocaust was mede mogelijk door christelijk geïnspireerd antisemitisme.

²³ Misbruik in brede zin, d.i. seksueel misbruik, maar ook misbruik door de geestelijke macht – door zich erachter te verschuilen – van de wereldlijke macht. Verder: machtsmisbruik door de geestelijke macht om ambten en bezit te vergaren. En wat in de geschiedenis waarschijnlijk het meest is voorgekomen: misbruik van Gods naam (wil, woord of zegen).

²⁴ Door de Reformatie (ca. 1500-1700) bleek 'Gods woord' ineens niet meer uit graniet gehouwen – dit alleen al stimuleerde het kritisch denken, los van wie er gelijk had.

²⁵ De Verlichting (ca. 1600-1800) deed wat het christendom zelf niet kon: de Europese cultuur van God losmaken. Voor de Verlichting was de moraal universeel geldig en niet aan één godsdienst gebonden – dit betrof met name verdraagzaamheid, iets waar het christendom tot dan niet in had uitgeblonken.

Bezwaarlijk kan worden beweerd dat christenen, de goede niet te na gesproken, tijdens de Reformatie en de godsdienstoorlogen hun eigen normen en waarden eerbiedigden. Deze evidente tegenstrijdigheid heeft het christendom veel schade gedaan. Ja, na de Verlichting was zijn rol in Europa eigenlijk uitgespeeld. Met name de elite keerde de godsdienst, zij het halfhartig, de rug toe. Zoals we nog zullen zien is het christendom door deze houding verder gecorrumpeerd.

Het christendom als schizofrene anomalie

We vatten samen wat het christendom vermocht en wat het deed vervallen.

Het christendom was een gastvrije en zorgzame godsdienst die mede aan de wieg stond van indrukwekkende artistieke en wetenschappelijke prestaties. Daarnaast bood het een cliffhanger van hoop die de dood voorbij was. Wie de deugden naastenliefde en nederigheid²⁶ beoefende had uitzicht op een gelukkig eeuwig leven.

Tot zover was er weinig aan de hand.

De omslag kwam toen politici, door het tot staatsgodsdienst te verheffen, in het christendom een kans zagen hun machtsbasis te vergroten. Paradoxaal genoeg was het lot van het christendom daarmee bezegeld: het tot staatsgodsdienst verheffen ervan werd meteen ook zijn staatsbegrafenis. Geestelijke en wereldlijke macht gingen door elkaar lopen, er ontstond een ruilhandel in ambten en bezittingen – de godsdienst had niets meer van het christendom zoals in het prille begin. Uiteindelijk ging een corrupte klik, belust op geld en macht, de dienst uitmaken en sloeg bij kritiek wild om zich heen – er braken bloedige conflicten uit. Was het christendom in de eerste eeuwen van onze jaartelling een godsdienst die klappen opving, het veranderde gaandeweg in een godsdienst die klappen ging (of liet) uitdelen²⁷.

Met name integere christenen wordt onrecht gedaan wanneer zij geassocieerd worden met misdaden in naam van het christendom begaan. Ongetwijfeld verkozen zij een vreedzaam christendom en zullen ze van al het geweld gegruwd hebben, als ze er al niet – door geen of juist wel partij te kiezen²⁸ – zelf het slachtoffer van werden.

In alle geledingen van christelijke denominaties hebben integere christenen gefigureerd, zij het representanten van de geestelijke of de wereldlijke macht, maar in alle geledingen daarvan figureerden ook corrupte en kwaadwillige christenen. Integere christenen hebben zich een leven lang aan hun medemensen dienstvaardig betoond of, door zich kritisch op te stellen, lijf en goed veil gehad. Hun trouw, moed en onbaatzuchtigheid zijn echter bezoedeld door het abjecte gedrag van het verdorven deel van de geestelijke en wereldlijke macht, gepersonifieerd door individuen die zich als christenen voordeden, maar intussen 'Gods naam' (wil, woord of zegen) misbruikten om hun wandaden, zoals het oproepen tot kruistochten, het afkondigen van de Inquisitie en het voeren van oorlogen te 'legitimeren'²⁹.

Deze schizofrene anomalie, met enerzijds christenen die hun godsdienst vreedzaam praktiseerden, en anderzijds christenen die hem misbruikten, is het christendom in Europa fataal geworden³⁰.

Europa: al eeuwenlang van God los

Europa en de Europese cultuur zijn door de dubbelhartigheid van het christendom al eeuwenlang van God los. Sinds de Verlichting heeft het christendom, integere belijders niet te na gesproken, de hypocrisie ten top gedreven. Het cynische deel van de machtige en rijke elite veegde voortaan zijn voeten aan het christendom af, maar 'gunde' het volk zijn godsdienst 'graag', immers dat hield de onderdanigheid in stand en bevorderde de maatschappelijke rust.

²⁶ Anders dan doorgaans gedacht is nederigheid niet het kenmerk van 'softies'. Chancellor en Lyubomirsky betogen juist dat nederigheid staat voor zelfvertrouwen, benaderbaar zijn en openstaan voor vernieuwing. Zie: Chancellor, J. and Lyubomirsky, S. (2013), *Humble Beginnings: Current Trends, State Perspectives, and Hallmarks of Humility*. *Social and Personality Psychology Compass*, 7: 819–833.

²⁷ Vertegenwoordigers van de geestelijke macht beschikten vaak over wereldlijke en zelfs over militaire macht of konden daar, onder meer door (adellijke) familiebanden, gemakkelijk een beroep op doen.

²⁸ Een beroemde christen die geen partij wilde kiezen was Erasmus (ca. 1467-1536), althans dat verwijt kreeg hij van de protestanten – door de katholieken werd hij daarentegen van ketterij beticht.

²⁹ Een belangrijke kerkvader, Augustinus (354-430), zei dat niets op aarde volmaakt kon zijn, ook de kerk niet. Hoe ver vond Augustinus dat het christendom in zijn onvolmaaktheid kon gaan voordat het zich voorgoed ongelooftwaardig zou maken? Christenen die uit Gods naam afschuwelijke misdaden begaan, misbruik plegen, en macht en rijkdom vergaren – is dat wat Augustinus onder onvolmaakt verstond? Augustinus moet toch vermoed hebben dat de mens zich vroeg of laat aan het christendom zou vergrijpen en dat dit de ontmoediging voorbij zou zijn? Nochtans vond hij het christendom het volmaakste dat op aarde mogelijk was.

³⁰ De Franse schrijver Joseph Joubert (1754-1824) zei over het christendom: 'On ne peut ni parler contre le christianisme sans colère, ni parler de lui sans amour.'

Dit elitaire en opportunistische christendom, dat Europa alleen maar meer schade berokkende, ging door de godsdienst te corrumperen met (uiteraard in 'Gods naam' gevoerde) koloniale oorlogen, de opkomst van de slavernij³¹ en de uitbuiting van arbeiders³²

Geen wonder dat dit hypocriete klimaat – met paradoxaal genoeg een Europa dat zich op het hoogtepunt van zijn macht bevond³³ – de opmaat vormde voor de tot dan vreselijkste van alle oorlogen.

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) bevestigt in feite het failliet van het christendom in Europa, een failliet waarvan de verliezen al eeuwen daarvoor waren ingeboekt. Het uitbreken van deze oorlog is vooral te wijten geweest aan hoogmoed en machthonger, niet bepaald christelijke deugden. Het is een oorlog die alleen begrepen kan worden vanuit een cultuur die haar eigen verdorvenheid voorbij was. Het optimisme waarmee Europese naties tegen elkaar ten strijde trokken, ervan overtuigd dat zij het pleit snel in hun voordeel zouden beslechten, is tekenend voor het niveau tot waar de moraal van dit continent was gezakt. En ja, de geestverschijning die van het christendom over was roerde zich schaamteloos³⁴. En deze afgrijselijke oorlog, waarin miljoenen meest jonge mensen werden afgeslacht, werd door 'christelijke' naties gevoerd en vier jaar lang vol gehouden. Uiteraard is zo'n wrede oorlog christenen onwaardig, maar ze is daarom temeer uitdrukking van het feit dat het christendom in Europa een schim van zichzelf was geworden en veel elite christenen, waaronder geestelijke en wereldlijke leiders, zich alleen nog als hypocriete potentaten gedroegen³⁵.

Het is daarom helemaal niet verwonderlijk dat in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog het goddeloze communisme en nationaalsocialisme furore maakten. Nu was het de beurt aan de misdeelde, eeuwenlang door 'christenen' onderdrukte midden- en onderklasse, om op hún golven van hoogmoed het volk een nieuwe heilsleer op te leggen. Uiteraard met geweld – hoe anders?

Europese cultuur of Europese deconfiture?

Het is niet omdat het christendom in Europa geen status meer had en niet langer (mede) gewapende conflicten uitlokte, of steunde, dat mensen niet meer in staat waren om dezelfde gruwelen te begaan als ze begingen toen het christendom Europa nog domineerde.

Wat is er nog van het christendom over (of bruikbaar gebleken)?

We stelden vast dat Europa genoeg redenen heeft om zich op haar cultuur voor te staan en dat deze cultuur haar rijkdom aan meerdere pijlers, waaronder het christendom, te danken heeft. Tot ver in het tweede millennium zien we een stijgende lijn in de maatschappelijke verdiensten van het christendom, maar synchroon daaraan doen zich schrijnende onverdraagzaamheid en schandelijke corruptie voor.

Een giftig mengsel van christelijke goedertierenheid en politieke arglistigheid heeft tot ver in het tweede millennium een vernietigende uitwerking gehad, met de Eerste Wereldoorlog als moreel dieptepunt.

De notie al zouden christenen zich beter gedragen dan niet-christenen wordt door de geschiedenis genoegzaam gelogenstraft. Integere christenen ja, maar opportunistische christenen nee. En dan: Europa en Europese landen hebben christelijke normen en waarden geïnternaliseerd, tot uitdrukking komend in internationale verdragen en nationale wetgeving, en de rechtspraak is op dit punt volop in ontwikkeling.

³¹ Koloniale oorlogen dienden onder meer om primitieve volken de 'christelijke beschaving' bij te brengen. Over deze zendingsdrang schreef Jacob Haafner (1754-1809) een geruchtmakende, in 1805 door het Teylers Godgeleerd Genootschap bekroonde 'Verhandeling over het nut der zendingen en zendelingsgenootschappen'. Hij schreef: 'Zij, die op dezen wijden afstand zendelingsgenootschappen oprigten, weten niet hoe het onder Europeanen in die landen toegaat. Zij weten niet, dat alle bekeerde heidenen door hun met de uiterste verachting worden behandeld. Zij kennen het lage vooroordeel der blanken tegen de Indische volken niet. [...] Eindelijk hun is onbewust, hoe men deze neophyten zal onderdrukken, zwaren arbeid opleggen en duizend kwellingen aandoen, die de leden van diergelijke sociëteiten, nooit ter ooren zullen komen, om dat hunne zendingen omtrent de dwingelandij en het schandelijke leven der gindsche Europeanen een diep stilzwijgen in acht nemen, waar door die dus in Europa meest al onbekend zijn en blijven.' Opvallend: het wegstijgen van de zendingen, die van de misstanden kennelijk geen 'kwestie' kunnen of willen maken. Publicaties als deze zullen het gedachtengoed van de Verlichting hebben gevoed.

³² Slavernij en uitbuiting van arbeiders werden door christenen doorgaans volkomen normaal gevonden.

³³ Overigens vaak verkregen met dubieuze middelen, want door oorlogen en repressie.

³⁴ Het feit dat sommige christenen van harte met het voeren van die oorlog instemden, bevestigt dit eens te meer, zie: Wilhelm Pressel, Die Kriegspredigt 1914-1918 in der evangelischen Kirche Deutschlands. Arbeiten zur Pastoraltheologie, Band 5 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967).

Zie ook: <http://www.wereldoorlog1418.nl/duitse-predikanten/>

³⁵ Alweer: de goeden niet te na gesproken, maar die veroorzaakten dan ook geen leed – net als in de Eerste Wereldoorlog hebben vele christenen zich, geïnspireerd door hun geloof, ook in de Tweede Wereldoorlog uitzonderlijk moedig gedragen.

Europa moet stevig vasthouden aan haar eigen, mede op het christendom gebaseerde, kernwaarden en deze met volle overtuiging uitdragen en verdedigen. Daarvoor is handhaving van wetten nodig, maar ook opvoeding en scholing. Levensovertuigingen als het christendom kunnen daaraan bijdragen. Inmiddels zijn er tal van andere nationale en internationale organisaties, die zich in hun werk mede op de kernwaarden van de Europese cultuur baseren.

De belangrijkste winst van de tweede helft van het afgelopen millennium is geweest, dat Europa zich uit de knellende wurggreep van een dubbelhartig christendom heeft kunnen bevrijden en dat het humane christendom aan belang heeft gewonnen.

Een basisprincipe van het christendom dat toenemend weerklank vindt omdat het universeel begrijpelijk is, is dat je een ander niet moet aandoen wat je niet zou willen dat jou overkomt ('Wat gij niet wilt dat u geschiedt doe dat ook een ander niet'). In dit uitgangspunt worden enkele van de belangrijkste Europese kernwaarden, zoals waardigheid en verdraagzaamheid, verwoord. Mensen weten dat hiervan afwijken niet deugt en zo nodig gestraft wordt. Van jongs af aan met deze uitgangspunten opgroeien werkt even disciplinerend op het gedrag als vroeger het aanleren van christelijke deugden. Een christendom dat helpt deze kernwaarden in stand te houden, is van harte welkom, maar een christendom dat niet in staat is weerstand te bieden aan onverlaten die hun misdaden door datzelfde christendom willen legitimeren, kan zichzelf beter opheffen.

Maastricht, september 2014,
Dr. Willibrord G.M. Beemsterboer.